

Економічне право та альтернативне вирішення спорів

543990-TEMPUS-1-2013-1-DE-TEMPUS-JPCR
«Навчання альтернативному врегулюванню спорів
як способу забезпечення прав людини»

Марія ВІСЬТАК, Оксана ЖОЛНОВИЧ,
Тетяна КАГАНОВСЬКА, Іван КОСТЯШКІН,
Костянтин ПЕЙЧЕВ, Надія ЧУДИК-БІЛОУСОВА

ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Навчальний посібник

Під редакцією У. Гельманна, К. П. Пейчева

Хмельницький
Хмельницький університет управління та права
2015

543990-TEMPUS-1-2013-1-DE-TEMPUS-JPCR
Economic Law and Alternative Dispute Resolution

Training on Alternative Dispute Resolution
as an Approach for Ensuring of Human Rights (TRADIR)

Mariya Vistak, Oksana Zholnovych,
Tetyana Kaganovska, Ivan Kostiyashkin,
Kostyantyn Peychev, Nadiia Chudyk-Bilousova

DISPUTE RESOLUTION
IN THE SPHERE
OF NATURAL MANAGEMENT

Edited by
Uwe Hellmann and
Kostyantyn Peychev

Khmelnyskyi
2015

УДК 349.4(477)+349.6(477)

ББК 67.407(4Укр)

В 92

Серія заснована в 2015 році

*Рекомендовано до друку вченою радою
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 13 від 8 липня 2015 року)*

Редактори:

Уве Гелльманн, керівник проекту, доктор права, професор (Університет Потсдама, Федеративна Республіка Німеччина);

К. П. Пейчев, кандидат юридичних наук, доцент (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна).

Рецензенти:

І. В. Венедиктова, доктор юридичних наук, професор;

Т. Д. Суярко, кандидат юридичних наук.

Менеджер з якості проекту —

кандидат юридичних наук, доцент *В. І. Самарин*

В 92 **Вирішення спорів у сфері природокористування** / Вісьтак М. Я., Жолнович О. І., Кагановська Т. Є. та ін. ; під ред. У. Гелльманна, К. П. Пейчева. — Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2015. — 152 с.

ISBN 978-617-7169-29-0 (серія)

ISBN 978-617-7169-34-4

У навчальному посібнику висвітлюються та аналізуються питання, пов'язані із вирішенням спорів з метою охорони життя і здоров'я людей, захисту їх екологічних прав і свобод, раціонального природокористування та забезпечення якості оточуючого природного середовища. Вивчаються питання вирішення спорів у сфері природокористування як інституту природоресурсного права; механізму вирішення цих спорів у позасудовому порядку та вирішення спорів у судовому порядку, розгляду і вирішення спорів щодо окремих природних ресурсів: земельних, водних, надр та корисних копалин, рослинного світу та лісів тваринного світу, природно-заповідного фонду.

Посібник рекомендується для магістрів вищих юридичних навчальних закладів, науковців і викладачів, всіх, хто цікавиться проблемами природоресурсного та екологічного права України.

УДК 349.4(477)+349.6(477)

ББК 67.407(4Укр)

ISBN 978-617-7169-29-0 (серія)

ISBN 978-617-7169-34-4

© Вісьтак М. Я., Жолнович О. І.,
Кагановська Т. Є. та ін., 2015
© Гелльманн У., Пейчев К. П., 2015
© Хмельницький університет
управління та права, 2015

1.3. Вирішення спорів у судовому порядку

- 15 Право на використання природних ресурсів є умовою життя та діяльності людини, що обумовлює необхідність законодавчого гарантування відповідних екологічних прав. Стаття 13 Конституції України визнає землю, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України та континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони об'єктами права власності Українського народу, гарантуючи кожному громадянину право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону. Крім того, Конституція України (ст. 50) закріплює за кожним право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Більш детально екологічні права регламентовані в ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», які, крім інших, включають право на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище; здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів. А безпосередній порядок використання природних ресурсів визначений у поресурсовому законодавстві: Земельним кодексом України, Водним кодексом України, Лісовим кодексом України, Кодексом України про надра та ін. Реалізація відповідних екологічних прав накладає низку зобов'язань як на суб'єктів таких прав, так і на органи державної влади та місцевого самоврядування, які, по-перше, здійснюють право власності на природні ресурси від імені Українського народу, а отже, і в інтересах народу, а по-друге, зобов'язані гарантувати проведенням заходів щодо підтримання, відновлення і поліпшення стану навколишнього природного середовища, прийняттого для життєдіяльності людини. В умовах проведення широкомасштабних реформ в усіх сферах державного та суспільного життя, що відбуваються в Україні на сучасному етапі, особливого значення набувають гарантування

та захист екологічних прав громадян, включаючи право на використання природних ресурсів. Особливе місце в частині захисту екологічних прав та забезпечення охоронного режиму використання природних ресурсів є врегульований механізм судового захисту та вирішення відповідної категорії спорів.

Нормативною основою права на судовий захист в Україні є закріплення в ст. 54 Конституції України положення, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. 16

Відповідні конституційні норми відображають положення, які закріплені в ст. 8 Загальної декларації прав людини (кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй Конституцією або законом) та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (м. Рим, 4.XI.1950 р., далі — Конвенція 1950 р.): кожен при вирішенні спору щодо його цивільних прав та обов'язків має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом.

Нормативне закріплення захисту прав громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища здійснено у ст. 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», де передбачено, що Україна гарантує своїм громадянам реалізацію екологічних прав, наданих їм законодавством; порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища мають бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України.

Право на судовий захист знайшло своє відображення і серед екологічних прав громадян. Так, у п.п. «з», «и» ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» закріплено право на подання до суду позовів 17

до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище та право на оскарження в судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому законом.

Вирішення спорів у сфері використання природних ресурсів та можливість звернення за судовим захистом відповідного права також передбачено в нормах поресурсового законодавства: ст.ст. 118, 123, 153, 158, 212 Земельного кодексу України, ст. 64 Кодексу України про надра, ст. 11 Водного кодексу України, ст.ст. 78, 103 Лісового кодексу України, ст. 29 Закону України «Про тваринний світ», ст.ст. 44, 46 Закону України «Про екологічну експертизу», ч. 12 ст. 9¹ Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та в інших нормативних актах.

До судової форми захисту вдаються громадяни у випадках порушення екологічного права або існування загрози щодо такого порушення. К. В. Медведєв, який провів спеціальне дослідження в сфері судового захисту екологічних прав громадян, зокрема, виділяє спори, пов'язані з набуттям, реалізацією та обмеженням прав спеціального природокористування; спори, пов'язані з припиненням права природокористування; спори, пов'язані із поновленням права спеціального природокористування; спори про відшкодування збитків та компенсацією шкоди; спори, пов'язані з обмеженням екологонебезпечної діяльності, спори, пов'язані з оскарженням рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо екологічних прав громадян; спори, пов'язані з охороною та відтворенням природних ресурсів²¹.

²¹ *Медведєв, К. В.* Екологічні права громадян: гарантії їх судового захисту [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Медведєв Костянтин Вікторович. — К., 2012. — С. 121–124.

Конституція України в ст. 124 передбачає здійснення правосуддя виключно судами, та поширює юрисдикцію судів на всі правовідносини, що виникають у державі. Система судів загальної юрисдикції відповідно до ст. 125 Конституції України будується за принципами територіальності та спеціалізації. Суди загальної юрисдикції відповідно до ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус судів» спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення.

В Україні кожному гарантується право на захист його прав, свобод та інтересів незалежним і неупередженим судом. Вирішення спорів відбувається відповідно до визначеної процесуальної форми, що закріплена в процесуальних кодексах: Цивільний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України, Кримінально-процесуальний кодекс України. В основі розмежування компетенції відповідних судів щодо розгляду спорів, включаючи спори в сфері здійснення екологічних прав, відносять, як правило, суб'єктний склад учасників спірних правовідносин та характер або предмет спору.

Так, згідно зі ст. 3 ЦПК України кожна особа має право в порядку, встановленому зазначеним Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. У випадках, встановлених законом, до суду можуть звертатися органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні чи суспільні інтереси. Відповідно до статей 15, 16 ЦПК у порядку цивільного судочинства суди розглядають справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ за КАС України (ст.ст. 17), ГПК України (ст. ст. 1, 12),

КПК України або КУпАП віднесено до компетенції адміністративних, господарських судів, до кримінального провадження чи до провадження в справах про адміністративні правопорушення. Відповідно до ст. 1 Господарського процесуального кодексу України підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності (далі — підприємства та організації), мають право звертатися до господарського суду згідно із встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття передбачених вказаним Кодексом заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням. А згідно зі ст.ст. 2, 6 Кодексу адміністративного судочинства України завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень. Отже, віднесення справ до цивільної юрисдикції відбувається за наявності в них спору про цивільне право та наявності фізичної особи як однією зі сторін у спорі. Якщо ж стороною спірних правовідносин виступають юридичні особи чи громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності, такий спір підвідомчий господарським судам, якщо він не впливає із публічно-правових відносин. У разі ж наявності спору фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності,

в тому числі щодо реалізації права на використання природних ресурсів, справа має розглядатись адміністративним судом.

З огляду на можливість вирішення спорів у сфері використання природних ресурсів і в позасудовому порядку, маємо відзначити певні особливості судового захисту екологічних прав: 19

1) на відміну від юрисдикційної діяльності суду, юрисдикційна діяльність інших органів не поширюється на всі правовідносини, а лише на ті, в межах яких реалізуються повноваження таких органів;

2) для органів влади юрисдикційна діяльність є лише одним з видів діяльності, а для суду така діяльність є єдиною та виключною;

3) суди під час здійснення юрисдикційної діяльності мають можливість застосовувати різні заходи впливу, а органи влади лише — адміністративні (дисциплінарні)²².

Розглядаючи питання вирішення спорів у судовому порядку, потрібно окремо зупинитись на використанні судових рішень (прецедентів) як джерела права. 20

У зв'язку з тим, що Україна належить до країн романо-германської системи права, традиційно вважалося, що рішення судової гілки влади не відносяться до джерел права, а мають характер з'ясування та роз'яснень змісту нормативних актів для однакового застосування законодавства при розгляді спорів.

Закон України «Про судоустрій та статус суддів» у ст. 38 передбачає право Верховного Суду України переглядати справи з підстав неоднакового застосування судами (судом) касаційної інстанції однієї і тієї ж норми матеріального права

²² *Медведєв, К. В.* Екологічні права громадян: гарантії їх судового захисту [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Медведєв Костянтин Вікторович. — К., 2012. — С. 106.

в подібних правовідносинах у порядку, передбаченому процесуальним законом.

Рішення Верховного Суду України, прийняте за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права в подібних правовідносинах, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить зазначену норму права, та для всіх судів України. Суди зобов'язані привести свою судову практику у відповідність із рішенням Верховного Суду України (ст. 360⁷ Цивільного процесуального кодексу України). Аналогічні положення містяться також у Господарському процесуальному кодексі України (ст. 111²⁸) та Кодексі адміністративного судочинства України (ст. 244²).

Таким чином, держава на законодавчому рівні встановила обов'язковість для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, враховувати рішення Верховного Суду України. Це положення повною мірою стосується як судового, так і позасудового вирішення спорів у сфері природокористування.

23 лютого 2006 р. Верховною Радою був прийнятий Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Відповідно до ст. 17 вказаного Закону суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Європейського Суду як джерело права, а ч. 5 ст. 18 Закону має вказівку, що міністерства та відомства забезпечують систематичний контроль за додержанням у рамках відомчого підпорядкування адміністративної практики, що відповідає Конвенції та практиці Суду.

Для вирішення спорів у сфері природокористування можуть застосовуватися рішення суду з питань права власності та гарантій екологічної безпеки при використанні природних ресурсів: наприклад, Рішення «Ян та інші проти Німеччини»,

Комюніке Секретаря Суду 22 січня 2004 р.²³ «Елія СРЛ проти Італії», ухваленому 2 серпня 2001 р.²⁴

Крім того, в правозастосовній практиці доцільно застосувати роз'яснення та узагальнення вищих судових інстанцій: Верховного суду України, Вищого господарського суду України та Вищого адміністративного суду. Як приклад можна привести Постанову Пленуму Верховного Суду України від 16.04.2004 р. № 7 «Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ», постанову від 10.12.2004 р. № 17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довір'я», роз'яснення Вищого господарського суду України від 27.06.2001 р. № 02–5/743 «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом права власності на землю і землекористування», від 27.06.2001 р. № 02–5/744, «Про результати вивчення та узагальнення судової практики вирішення господарськими судами спорів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища» від 01.01.2009 р. та інші.

Окремої уваги заслуговують рішення Конституційного Суду України. Він вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України (ст. 150 Конституції України). Закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються

²³ Рішення палати у справі «Ян та інші проти Німеччини»: Комюніке Секретаря Суду від 22.01.2004 р. [Електронний ресурс] ЛІГА:ЗАКОН. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO0876.html; Case of Jahn and others v. Germany (Applications nos. 46720/99, 72203/01 and 72 552/01), 30 June 2005 / The European Court of Human Rights [Electronic Resource] HUDOC. — Access mode: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69560>.

²⁴ Справа «Елія СРЛ проти Італії» (Elia SRL v. Italy) від 02.08.2001 р. [Електронний ресурс] Верховна Рада України. Законодавство України. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/980_047; Case of Elia S.r.l. v. Italy (Application no. 37710/97), 2 August 2001 / The European Court of Human Rights [Electronic Resource] HUDOC. — Access mode: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-59625>.

неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності. Закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність (ст. 152 Конституції України). Як приклад можна привести Рішення Конституційного Суду від 05.02.2004 р. № 2-рп/2004 у справі про тлумачення терміна «передача земельних ділянок», від 22.09.2005 р. № 5-рп/2005 у справі про постійне користування земельними ділянками.

ГЛАВА 2

ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ЩОДО ОКРЕМИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

- 2.1. *Вирішення спорів щодо земельних ресурсів*
- 2.2. *Вирішення спорів щодо водних ресурсів*
- 2.3. *Вирішення спорів щодо надр та корисних копалин*
- 2.4. *Вирішення спорів щодо рослинного світу та лісів*
- 2.5. *Вирішення спорів щодо тваринного світу*
- 2.6. *Вирішення спорів щодо природно-заповідного фонду*

неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності. Закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність (ст. 152 Конституції України). Як приклад можна привести Рішення Конституційного Суду від 05.02.2004 р. № 2-рп/2004 у справі про тлумачення терміна «передача земельних ділянок», від 22.09.2005 р. № 5-рп/2005 у справі про постійне користування земельними ділянками.

ГЛАВА 2

ВИРІШЕННЯ СПОРІВ ЩОДО ОКРЕМИХ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

- 2.1. Вирішення спорів щодо земельних ресурсів**
- 2.2. Вирішення спорів щодо водних ресурсів**
- 2.3. Вирішення спорів щодо надр та корисних копалин**
- 2.4. Вирішення спорів щодо рослинного світу та лісів**
- 2.5. Вирішення спорів щодо тваринного світу**
- 2.6. Вирішення спорів щодо природно-заповідного фонду**

2.1. Вирішення спорів щодо земельних ресурсів

- 21 Конституція України визначила особливе місце земельних правовідносин з огляду на специфічний об'єкт правового регулювання яким виступає земля. Одним із ключових конституційних принципів, є положення за яким земля є основним національним багатством (ст. 14 Конституції), що знайшло своє формальне закріплення і в ст. 1 Земельного кодексу України.

Визначений конституційний принцип розглядається в комплексі з нормами-принципами, що земля знаходиться під особливою охороною держави та зобов'язального змісту власності (ст.ст. 13, 14 Конституції України). Адже, виступаючи основним національним багатством, земля має бути убезпечена від будь-яких неправомірних посягань, зумовлених не лише знищенням земельної ділянки чи її самовільним захопленням, але й погіршенням її властивостей, що має передбачати спеціальний порядок використання, а у визначених випадках і припинення прав на таку земельну ділянку. Зобов'язальний характер земельної власності чітко окреслює її суспільне значення, соціальну функцію, що передбачає особливий характер реалізації повноважень власника, на якого водночас покладається унікальна місія щодо відновлення збереження та покращення властивостей земельних ресурсів.

Особливості землі як об'єкта правового регулювання дають підстави виділити земельні спори як специфічний вид правовідносин, що покликані врівноважити публічні та приватні інтереси в процесі набуття прав на землю, здійснення та припинення відповідних прав, а також забезпечення охоронного режиму відповідних земельних ділянок.

- 22 Щодо визначення земельного спору законодавець не закріплює відповідного поняття, даючи можливість якнайширшого його тлумачення.

Поняття *земельного спору* можливо визначити як різновид конфлікту, що виникає у зв'язку з порушенням чи невизнанням прав та законних інтересів суб'єктів земельних правовідносин і вирішується відповідно до встановленої процесуальної форми.

Вирішення земельних спорів віднесено до компетенції судів загальної юрисдикції, а також органів місцевого самоврядування та центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин — Держземагентства України. Компетенція суду в здійсненні правосуддя з розгляду і вирішення визначеної категорії справ називається судовою юрисдикцією або підвідомчістю судових органів. Відповідно до ст. 124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Аналізуючи положення Конституції України, ЗК України, ЦК України та процесуальних кодифікованих актів, можна виділити за критерієм предмета спору такі групи²⁵.

1. Спори, пов'язані із оскарженням рішень, дій або бездіяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо земельних прав громадян: спори щодо оскарження відмови органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування у передачі земельної ділянки у власність або залишення клопотання без розгляду (ч.ч. 10, 11 ст. 118 Земельного кодексу України), спори щодо оскарження відмови органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування в наданні земельної ділянки в користування або залишення клопотання без розгляду (ч. 11 ст. 123 Земельного кодексу України), спори щодо оскарження рішень про відмову продажу земельної ділянки (ч. 10 ст. 128 Земельного кодексу України), спори щодо оскарження рішення органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування про

23

²⁵ *Медведєв, К. В.* Екологічні права громадян: гарантії їх судового захисту [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Медведєв Костянтин Вікторович. — К., 2012. — С. 121.

припинення права користування земельною ділянкою (ч. 3 ст. 144 Земельного кодексу України), спори щодо оскарження рішення органів місцевого самоврядування, органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів (ч. 5 ст. 158 Земельного кодексу України).

24 **2. Спори, пов'язані із набуттям, реалізацією та обмеженням земельних прав:** спори стосовно відсутності згоди щодо спільного використання земельних ділянок, одержаних громадянами внаслідок приватизації земель державних та комунальних сільськогосподарських підприємств, на яких розташовані та функціонують меліоративні системи (ст. 26 Земельного кодексу України); спори щодо розподілу несільськогосподарських угідь, що перебували у власності сільськогосподарських підприємств, при ліквідації останніх (ст. 30 Земельного кодексу України), спори щодо володіння, користування та розпорядження земельною ділянкою, що перебуває у спільній частковій власності, у разі недосягнення згоди між співвласниками (ч. 1 ст. 88 Земельного кодексу України); спори щодо встановлення та припинення права на чужу земельну ділянку (сервітуту, емфітевзису та суперфіцію (ч. 1 ст. 100, ч.ч. 1, 2 ст. 102, ч. 7 ст. 102¹ Земельного кодексу України); спори, пов'язані з погодженням місць розташування об'єктів (ч. 12 ст. 151 Земельного кодексу України); спори з приводу володіння, користування і розпорядження земельними ділянками, що перебувають у власності громадян і юридичних осіб (ч. 2 ст. 158 Земельного кодексу України).

25 **3. Спори, пов'язані з припиненням права на земельну ділянку:** спори щодо примусового припинення прав на земельну ділянку (ст. 143 Земельного кодексу України); спори щодо примусового відчуження земельної ділянки протягом встановленого строку (ч. 2 ст. 145 Земельного кодексу України), спори, що виникають у разі незгоди землекористувача з вилученням земельної ділянки (ч. 10 ст. 149 Земельного кодексу України).

4. Спори пов'язані із поновленням земельних прав: спори щодо визнання недійсним чи розірвання договору викупу земельної ділянки та відшкодування збитків, пов'язаних з викупом, якщо після викупу земельної ділянки буде встановлено, що земельна ділянка використовується не для суспільних потреб (ч. 3 ст. 153 Земельного кодексу України); спори щодо визнання недійсними угод, укладених із порушенням встановленого законом порядку купівлі-продажу, ренти, дарування, застави, обміну земельних ділянок (ст. 210 Земельного кодексу України); спори щодо повернення самовільно зайнятих земельних ділянок (ч. 3 ст. 212 Земельного кодексу України).

26

5. Спори про відшкодування збитків та компенсацію шкоди: спори про відшкодування власникам і землекористувачам збитків, заподіяних вилученням (викупом) визначених угідь, обмеженням їхніх прав або порушенням земельного законодавства, про відшкодування витрат сільсько- та лісогосподарського виробництва, а також інші спори, пов'язані з порушенням земельних прав чи дотриманням правового режиму земель.

27

Безпосередньо процедура вирішення земельних спорів регламентована процесуальними кодексами в сфері цивільного, господарського та адміністративного судочинства. У свою чергу, позасудовий порядок розгляду та вирішення земельних спорів визначений ст.ст. 159–161 ЗК України. Зокрема розгляд земельних спорів органами місцевого самоврядування та Держземагентства України має відбуватись у тижневий строк з дня подачі заяви, що практично неможливо забезпечити на практиці. Безпосередній розгляд передбачає участь зацікавлених сторін, які наділяються такими правами: знайомитися з матеріалами щодо цього спору, робити з них виписки, брати участь у розгляді земельного спору, подавати документи та інші докази, порушувати клопотання, давати усні й письмові пояснення, заперечувати проти клопотань

28

та доказів іншої сторони, одержувати копію рішення щодо земельного спору і у разі незгоди з цим рішенням оскаржувати його. Виконання рішень відповідних органів щодо земельних спорів забезпечується органом, який прийняв таке рішення. Відповідно оскарження рішення органу місцевого самоврядування та Держземагентства України до суду призупиняє його виконання.

Розгляд земельного спору в суді має свої особливості залежно від обраного способу захисту земельних прав. ЗК України визначає такі способи захисту земельних прав: визнання прав; відновлення стану земельної ділянки, який існував до порушення прав, і запобігання вчиненню дій, що порушують права або створюють небезпеку порушення прав; визнання угоди недійсною; визнання недійсними рішень органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування; відшкодування заподіяних збитків; застосування інших, передбачених законом способів. ЦК України, крім уже названих, виділяє такі способи захисту цивільних прав: припинення дії, яка порушує право; примусове виконання обов'язку в натурі; зміна правовідношення; припинення правовідношення; відшкодування моральної (немайнової) шкоди. При цьому суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом.

- 29 Зупинимось більш детально на практиці застосування окремих способів захисту земельних прав при вирішенні конкретних категорій справ. Зокрема застосування визнання права як способу захисту обумовлено в першу чергу наявністю такого права, що виникло внаслідок цивільно-правових угод чи прийняття рішення органом, наділеним компетенцією в сфері розпорядження землями державної чи комунальної власності. Однак має місце невизнання такого права або створення перешкод щодо його оформлення. Наочним у цьому випадку є рішення Господарського суду м. Києва від 01.12.2008 р., залишеного без змін

постановою Київського апеляційного господарського суду від 19.02.2009 р. та постановою Вищого господарського суду України від 27.05.2009 р., яким задоволений позов, за ОСОБОЮ_1 визнано право власності на спірну земельну ділянку та зобов'язано Головне управління земельних ресурсів виконавчого органу Київської міської ради оформити та видати державний акт на право власності на цю земельну ділянку та провести його державну реєстрацію протягом десяти днів із дня набрання рішенням законної сили. Судові рішення мотивовані тим, що позивач повністю розрахувався за договором купівлі-продажу, що є необхідною і достатньою підставою для набуття права власності та відповідного оформлення шляхом видачі державного акта²⁶.

Аналогічно застосування відповідного способу захисту можливо в разі смерті особи власника земельної ділянки та відмови у видачі свідоцтва про право на спадщину через відсутність оформленого правовстановлюючого документа на померлого. Таким, зокрема, є рішення Баришівського районного суду Київської області по справі № 2–247/2010, за позов ОСОБА_1 до Корніївської сільської ради Баришівського району Київської області, яким визнано за ОСОБОЮ_1 право власності на земельну ділянку площею 5,0990 га, цільове призначення — для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, що знаходиться на території Корніївської сільської ради Баришівського району, ділянки № 537 та № 537-а, які належали його матері ОСОБА_3 згідно зі свідоцтвом про право на спадщину, виданим 13.08.2004 р. № 2–3158. При цьому підставою для звернення стала відмова нотаріуса у видачі свідоцтва про прийняття спадщини на земельну ділянку, щодо якої не було виготовлено державного акта про право власності²⁷.

²⁶ Практика розгляду судами земельних спорів, 2009 [Текст] // Бюлетень законодавства і юридичної практики. — 2010. — № 5. — С. 79.

²⁷ Левков, В. М. Земельні спори [Текст] / В. М. Левков, О. В. Петренко. — Х. : Фактор, 2010. — (Серія «Судова практика і коментарі»). — С. 23.

Водночас згідно з роз'ясненнями Пленуму ВСУ, розглядаючи справи за позовами до органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування в разі незгоди з рішеннями з питань, віднесених у галузі земельних відносин до їх компетенції (зокрема про відмову в передачі земельної ділянки у власність чи користування, у продажі земельної ділянки, в наданні дозволу і вимог на розроблення проекту відведення земельної ділянки тощо), суд за наявності підстав для задоволення позову визнає рішення такого органу недійсним і зобов'язує його залежно від характеру спору виконати певні дії, передбачені його компетенцією (або не вчиняти чи припинити їх), на захист порушеного права, як цього вимагає законодавство, або надає право позивачеві вчинити певні дії для усунення порушень його права. Натомість вирішення таких питань по суті, тобто шляхом визнання права, може бути здійснено судом, якщо це передбачено законом (наприклад, визнає відповідно до ч. 3 ст. 1 Закону України від 05.06.2003 р. № 899–IV «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» право на земельну частку (пай), якщо районною (міською) державною адміністрацією безпідставно відмовлено у видачі документа, що посвідчує право на земельну частку (пай); вирішує відповідно до ч. 4 ст. 7 Закону України від 19.06.2003 р. № 973–IV «Про фермерське господарство» питання про надання земельної ділянки у власність або оренду для створення фермерського господарства, якщо відповідна районна (міська) державна адміністрація чи орган місцевого самоврядування безпідставно відмовили в цьому або, незважаючи на рішення суду, що зобов'язує їх розглянути заяву з цього приводу, не розглядають її за наявності необхідних документів). В інших випадках суд не може вирішувати питання, віднесені до компетенції органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування, зокрема про передачу земельних ділянок у постійне користування, оренду, укладення чи поновлення договору оренди земельної ділянки, зміну цільового призначення землі тощо.

За змістом ст.ст. 80, 92 ЗК України громадяни не набувають право постійного користування земельною ділянкою. Разом з цим за ними зберігається таке право, якщо вони набули його в установленому порядку до введення в дію Земельного кодексу (п. 6 розд. X Перехідних положень ЗК України).

Так, рішенням Красилівського районного суду Хмельницької області від 25.11.2013 р., на підставі ст.ст. 116, 122 ЗК України зобов'язано Красилівську міську раду розглянути питання у порядку ст. 123 ЗК України про передачу позивачу О.Н.В. $\frac{1}{2}$ частину присадибної земельної ділянки по вул. Будьонного, 50 А/1 та по вул. Будьонного, 50 А, визначеної у варіанті № 1 висновку будівельно-технічної експертизи. Ухвалення такого рішення є сумнівним.

Судом було встановлено, що рішенням апеляційного суду від 29.11.2006 р. між колишнім подружжям (О.М.В., О.А.В.) проведено розподіл збудованого у 1979 році житлового будинку по вул. Будьонного, 50 А в рівних частинах, яким згодом було присвоєно різні адміністративні адреси. Земельна ділянка на підставі рішення виконкому від 28.03.1978 р. О.А.В. передана під забудову в безстрокове користування відповідно до ст. 13 ЗК УРСР від 08.07.1970 р.

Пунктом 8 Постанови Верховної Ради України «Про прискорення земельної реформи і приватизації землі» від 13.03.1992 р. встановлено, що громадяни зберігають свої права на користування наданими їм земельними ділянками до оформлення права власності чи користування відповідно до Земельного кодексу. Земельна ділянка співвласниками будинку не приватизовувалася, перебуває в користуванні сторін, які не втратили таке право і ніким воно не оспорується. Таким чином, на момент подачі позову в позивача, третьої особи (колишнього з подружжя), зберігалось право користування земельною ділянкою, тому безпідставним є задоволення такого позову.

Крім цього, з позову слідує, що така вимога фактично стоується встановлення порядку користування земельною ділянкою з іншим співвласником будинку, а не наявний спір з

міською радою. Однак суд не встановив дійсні правовідносини та не застосував закон, який їх регулює²⁸.

- 30 Серед спорів, пов'язаних із земельними правовідносинами, значну групу складають спори, що стосуються невиконання або неналежного виконання зобов'язань. Предметом спору в цих справах є зміна, розірвання, поновлення або ж визнання недійсними договорів оренди земельних ділянок, розірвання договорів оренди земель водного фонду, стягнення заборгованості за договорами оренди землі. При цьому переважна частка цієї категорії справ ініціюється органами прокуратури. Зокрема рішенням Господарського суду Хмельницької області від 24.07.2014 р. у справі № 924/851/14, залишеним без змін постановою Рівненського апеляційного господарського суду від 29.10.2014 р., задоволено позов прокурора Волочиського району в інтересах держави в особі Волочиської районної державної адміністрації, м. Волочиськ, до ОСОБИ_1, м. Хмельницький, про розірвання договору оренди земель водного фонду. При задоволенні позову судом враховано, що наявними в матеріалах справи доказами належним чином підтверджено факт систематичної несплати орендної плати відповідачем²⁹.

²⁸ Узагальнення практики розгляду судами Хмельницької області спорів, що виникають із земельних правовідносин за період з 2013 року до першого півріччя 2014 р. [Текст] // Поточний архів Апеляційного суду Хмельницької області за 2014 рік; Рішення Красилівського районного суду Хмельницької області від 25.11.2013 р. у справі № 677/1356/13—ц за позовом за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_5 міської ради, третя особа ОСОБА_3 про визначення порядку користування присадибною земельною ділянкою, зобов'язання зареєструвати за нею право постійного користування ½ частиною присадибною земельною ділянкою [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35914172>.

²⁹ Рішення Господарського суду Хмельницької області від 24.07.2014 р. у справі № 924/851/14 за позовом прокурора Волочиського району в інтересах держави в особі Волочиської районної державної адміністрації до Державного підприємства «Селекційно-генетичний центр по рибицтву «Поділля» про розірвання договору оренди земель водного фонду [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39956036>.

Рішенням Господарського суду Хмельницької області від 12.11.2013 р. у справі № 924/871/13 задоволено позов прокурора Старосинявського району в інтересах держави в особі Старосинявської селищної ради, смт Стара Синява, до ОСОБИ_1, м. Хмельницький, про внесення змін до договору оренди землі.

При зверненні до суду прокурор вказав на невідповідність розміру річної орендної плати вимогам ст.ст. 288.5, 274.1 Податкового кодексу України, відповідно до яких річний розмір орендної плати не може бути меншим трикратного розміру земельного податку.

Вирішуючи спір, судом враховано, що законодавча зміна граничного розміру орендної плати є підставою для перегляду розміру орендної плати, встановленої умовами договору. Тому, зважаючи на наявність підстав для зміни розміру орендної плати в договорі через його невідповідність встановленому законом розміру, правомірною є вимога прокурора про приведення цього договору у відповідність до вимог законодавства шляхом внесення відповідних змін з метою усунення порушення сторонами договору вимог законодавства³⁰.

По іншій справі рішенням Господарського суду Хмельницької області від 06.06.2013 р. у справі № 924/451/13 відмовлено у позові ОСОБИ_1, м. Кам'янець-Подільський, до Кам'янець-Подільської міської ради, м. Кам'янець-Подільський, за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, про визнання недійсним п. 8.1 договору оренди землі від 02.08.2010 р.

Підставою для звернення позивача до суду стала незгода із встановленим відповідачем у п. 8.1 договору обмеженням щодо використання земельної ділянки позивачем у вигляді

³⁰ Рішення Господарського суду Хмельницької області від 12.11.2013 р. у справі № 924/871/13 за позовом прокурора Старосинявського району в інтересах держави в особі Старосинявської селищної ради смт Стара Синява до товариства з обмеженою відповідальністю «Зінмар» про внесення змін до договору оренди землі [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/35252487>.

безперешкодного доступу до приміщення першого поверху на суміжній земельній ділянці, яке належить іншій особі (земельний сервітут).

Відмовляючи у позові, суд врахував, що земельний сервітут зареєстровано у встановленому законом порядку, межі дії сервітуту відображено у відповідній технічній документації, при цьому спірний п. 8.1 договору не порушує прав позивача за договором оренди землі, а навпаки, спрямований на реалізацію прав користувачів суміжних земельних ділянок та приміщень³¹.

- 31 Мають місце також випадки визнання недійсними цивільно-правових угод щодо земельних ділянок, які пов'язані з перевищенням повноважень органів державної влади при прийнятті рішень та укладанні таких угод, і недотриманні обмежень, визначених особливостями правового режиму відповідних категорій земель. Так, у червні 2005 року прокурор Автономної Республіки Крим звернувся до Господарського суду міста Києва в інтересах держави в особі Республіканського комітету Автономної Республіки Крим з екології та природних ресурсах, Кабінету Міністрів України з позовом до Ради Міністрів Автономної Республіки Крим і ЗАТ «Санаторій Карасан», на землях якого згідно з охоронним зобов'язанням Міністерства екології та природних ресурсів України від 17.05.2002 р. ОПСП № 007 розташований парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, що відповідно до постанови Державного комітету з природних ресурсів УРСР від 30.08.1990 р. № 18 та Закону України від 16.06.1992 р. № 2456-ХП «Про природно-заповідний фонд України» належить до зазначеного фонду. Серед позовних вимог, зокрема, йшлося про визнання недійсною постанови Ради Міністрів АРК № 432 від 12.08.2003 р. «Про

³¹ Рішення Господарського суду Хмельницької області від 06.06.2013 р. у справі № 924/451/13 за позовом фізичної особи-підприємця ОСОБА_1 до Кам'янець-Подільської міської ради про визнання недійсним п. 8.1 договору оренди землі від 02.08.2010 р. [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31734308>.

продаж земельної ділянки ЗАТ «Санаторій «Карасан»; визнання недійсним договору купівлі-продажу земельної ділянки ВВВ № 439257439264 від 03.03.2004 р., реєстр № 712, укладеного між Радою Міністрів Автономної Республіки Крим та ЗАТ «Санаторій «Карасан» у частині надання ЗАТ «Санаторій «Карасан» земельної ділянки площею 20,5892 га; визнання недійсним державного акта на право власності на земельну ділянку від 22.03.2004 р. серії КМ № 103463 та зобов'язання ЗАТ «Санаторій «Карасан» повернути земельну ділянку площею 20,5892 га до держави в особі Кабінету Міністрів України.

Відмовляючи в позові, суд першої інстанції, з висновками якого погодилися суд апеляційної та суд касаційної інстанцій, виходив з того, що продаж земельної ділянки державної власності, на якій розташований об'єкт природно-заповідного фонду — парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва — у приватну власність не суперечить п. «г» ч. 4 ст. 84 ЗК України, оскільки ст.ст. 45, 49 ЗК України визначено, що землі природно-заповідного фонду, оздоровчого призначення можуть перебувати, крім державної, також у комунальній і приватній власності, та за ст. 128 ЗК України продаж громадянам і юридичним особам земельних ділянок державної і комунальної власності для потреб, визначених ЗК України, провадиться місцевими державними адміністраціями, Радою Міністрів Автономної Республіки Крим або органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень, а ст. 150 ЗК України не може бути застосовано до спірних правовідносин.

Скасовуючи постанову Вищого господарського суду України від 30.06.2009 р., постанову Київського апеляційного господарського суду від 16.02.2009 р. та рішення Господарського суду міста Києва від 16.10.2008 р. у справі № 05–6–48/851, Верховний Суд України в Постанові від 13.10.2009 р. відзначає, що судами попередніх інстанцій помилково не було застосовано до спірних правовідносин вимог ч. 2 ст. 5, п. «є» ч. 1 ст. 39, ч. 1, 2 ст. 61 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»; ч.ч. 1, 2 ст. 3,

ч.ч. 1, 2 ст. 37 Закону України «Про природно-заповідний фонд України»; ст. 44, п. «г» ч. 4 ст. 84, ст. 150 ЗК України; ч. 2 ст. 19 Конституції України та, виходячи з них, не було з'ясовано питання про те, чи мала Рада Міністрів Автономної Республіки Крим повноваження, передбачені Конституцією і законами України на вилучення з державної власності та право на продаж в приватну власність спірної земельної ділянки, на якій розташований об'єкт природно-заповідного фонду, віднесеної законом до особливо цінних земель³².

- 32 Чисельну групу спорів, пов'язаних із земельними правовідносинами, складають спори щодо визнання незаконним акта, що порушує право власності на земельну ділянку. Предмет позову по цих справах становлять вимоги щодо скасування актів органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади, пов'язаних із земельними правовідносинами; а також вимоги щодо визнання недійсними та скасування державних актів на право постійного користування земельною ділянкою. Основними підставами задоволення позовних вимог є відсутність права на земельну ділянку у володільця, що має наслідком скасування державного акта; видача акта на постійне користування земельною ділянкою із порушенням встановленого законодавством порядку; порушення прав позивача на користування частиною земельної ділянки під приміщенням; перевищення повноважень органами місцевого самоврядування щодо розпоряджень земельними ділянками; прийняття державним органом актів з порушенням вимог чинного законодавства. Зокрема рішенням Господарського суду Хмельницької області від 04.09.2014 р. у справі № 924/967/14, залишеним без змін Постановою Рівненського апеляційного господарського суду від 18.11.2014 р., задоволено позов ОСОБИ_1, до Городоцької міської ради, м. Городок, за участю третьої особи про визнання протиправними і скасування п.п. 74–81

³² Практика розгляду судами земельних спорів, 2009 [Текст] // Бюлетень законодавства і юридичної практики. — 2010. — № 5. — С. 243–248.

рішення відповідача про затвердження проекту землеустрою КП «Б» щодо відведення земельних ділянок для наступної передачі в оренду. Задовольняючи позов, суд зазначив про те, що проект землеустрою не відповідає вимогам законодавства, відповідно його затвердження рішенням відповідача є безпідставним³³.

Однією з підстав прийняття незаконного рішення є порушення вимог ст.ст. 116, 121 ЗК України. Так, рішенням Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 07.02.2014 р. за позовом Старокостянтинівського міжрайонного прокурора в інтересах держави в особі Старокостянтинівської районної державної адміністрації і Головного управління Держземагентства у Хмельницькій області визнано незаконним та скасовано розпорядження Старокостянтинівської районної державної адміністрації від 07.07.2012 р. в частині надання ОСОБІ_1 дозволу на розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки площею 2 га із земель державної власності для ведення особистого селянського господарства, розпорядження Старокостянтинівської районної державної адміністрації від 11.12.2012 р. в частині затвердження проекту землеустрою та передачі у власність ОСОБІ_1 земельної ділянки для ведення особистого селянського господарства, визнано недійсним державний акт на право власності на земельну ділянку площею 2 га для ведення особистого селянського господарства на ім'я ОСОБІ_1.

Під час розгляду справи в суді було встановлено, що розпорядженням Старокостянтинівської районної державної адміністрації від 07.07.2012 р. надано дозвіл, зокрема відповідачу, на

³³ Рішення Господарського суду Хмельницької області від 04.09.2014 р. у справі № 924/967/14 за позовом фізичної особи-підприємця ОСОБА_1 до Городоцької міської ради про визнання протиправними і скасування пунктів 74–81 рішення Городоцької міської ради № 23 від 28.05.2013 р. «Про затвердження проекту землеустрою КП «Городоккомунсервіс» щодо відведення земельних ділянок по АДРЕСА_2 для наступної передачі в оренду» [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40375800>.

розроблення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки площею 2,0 га із земель державної власності (землі резерву, запасу сільськогосподарського призначення) для ведення особистого селянського господарства з наступною передачею в приватну власність за межами населеного пункту на території Пеньківської сільської ради Старокостянтинівського району. Розпорядженням Старокостянтинівської районної державної адміністрації від 11.12.2012 р. затверджено проект землеустрою та видано 24.12.2012 р. Державний акт на право власності на земельну ділянку площею 2 га для ведення особистого селянського господарства, яка розташована за межами населеного пункту на території Пеньківської сільської ради Старокостянтинівського району.

Однак при цьому суд встановив, що ОСОБА_1 вже є власником земельної ділянки площею 156 м² у м. Старокостянтиніві для ведення особистого селянського господарства згідно з Державним актом на право власності на земельну ділянку, виданого Старокостянтинівською міською радою 19.08.2005 р. на підставі рішення Старокостянтинівської міської ради від 05.05.2005 р.

Таким чином, ОСОБА_1 фактично безоплатно передано із земель державної власності для ведення особистого селянського господарства дві земельні ділянки загальною площею з перевищенням норми, визначеної ст. 121 ЗК України, — не більше 2,0 га. З огляду на викладені порушення норм земельного законодавства, позовні вимоги Старокостянтинівського міжрайонного прокурора в інтересах держави були задоволені в повному обсязі³⁴.

³⁴ Рішення Старокостянтинівського районного суду Хмельницької області від 05.02.2014 р. у справі № 683/3673/13—ц за позовом Старокостянтинівського міжрайонного прокурора в інтересах держави в особі Старокостянтинівської районної державної адміністрації, Головного управління Держземагенства у Хмельницькій області до ОСОБА_3 про визнання незаконними та скасування розпоряджень в частині розроблення та затвердження проекту землеустрою щодо відведення та передачі у власність земельної ділянки, визнання недійсним Державного акту на право власності на земельну ділянку [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/37964045>.

Іншою підставою для припинення права власності на земельну ділянку є надання земельної ділянки, яка перебуває у власності фізичної особи, у власність іншому співвласнику без припинення права власності попереднього власника на спірну земельну ділянку.

Так, рішенням Апеляційного суду Хмельницької області від 31.03.2014 р. було змінено рішення Старокостянтинівського районного суду від 27.01.2014 р. за позовом ОСОБИ_1 до ОСОБИ_2 та визнано недійсним розпорядження Старокостянтинівської районної державної адміністрації від 25.03.2011 р. про передачу в приватну власність ОСОБИ_2 земельної ділянки площею 0,0631 га, яка розташована по вул. Садовій, 5, у товаристві приватних садівників «Дібровка», визнано недійсним державний акт на право власності на цю земельну ділянку, виданий ОСОБИ_2.

З матеріалів справи вбачається, що позивачці ОСОБИ_1 відповідно до Державного акта від 27.07.1995 р. на праві приватної власності належить земельна ділянка площею 0,064 га на території Великочернятинської сільської ради в товаристві приватних садівників «Дібровка». Як слідує із довідки товариства приватних садівників «Дібровка» від 19.06.2013 р., ОСОБА_1 була членом означеного товариства до 2008 року і мала земельну ділянку площею 0,062 га по вул. Садовій, 239, яка після прийняття виконкомом Великочернятинської сільської ради рішення № 4 від 20.08.2009 р. стала іменуватись «вул. Садова, 5». На час прийняття цього рішення, а саме із 2008 року, членом товариства садівників «Дібровка» була ОСОБА_2, і саме її голова товариства вважав власником земельної ділянки, що раніше належала ОСОБИ_1. При цьому не було будь-яких правовстановлюючих документів, які б свідчили про відмову власника ОСОБИ_1, припинення за нею права означеної земельної ділянки та набуття права власності на неї у встановленому законом порядку ОСОБИ_2 ні у нього, ні у виконавчого комітету Великочернятинської сільської ради при прийнятті рішення по заяві останньої

22.12.2010 р. про оформлення права власності на садовий будинок, який знаходиться на території товариства приватних садівників «Дібровка» по вул. Садова; розпорядженням Старокостянтинівської районної державної адміністрації за № XX/2011–р від 25.03.2011 р. їй передано у приватну власність земельну ділянку площею 0,0631 га для ведення садівництва у ТПС «Дібровка» по вул. Садова, 5. На підставі цього розпорядження 21.02.2012 р. ОСОБІ_2 видано Державний акт на право власності на означену земельну ділянку.

З урахуванням викладеного суд першої інстанції та апеляційний суд з посиланням на ст.ст. 321, 328 ЦК України, ст.ст. 140, 152 Земельного Кодексу України прийшли до висновку, що право власності позивача на спірну земельну ділянку не припинялось у жодний із передбачених законом способів, а відповідач не набула його у встановленому законом порядку, тому не мала права здійснювати на ній будівництво садового будинку.

Однак при цьому апеляційний суд зазначив, що суд першої інстанції визнав незаконними і постановив скасувати оскаржувані позивачем рішення компетентних органів і видані на їх підставі державний акт про право власності на землю та свідоцтво про право власності замість визнання їх недійсними, що призвело до зміни рішення³⁵.

За результатами проведеного аналізу можна виділити такі підстави відмови судом у позовах цієї категорії: позов не обґрунтовано, не підтверджено належними доказами, спростовується наявними у справі матеріалами; пропуск строку позовної давності позивачем.

³⁵ Узагальнення практики розгляду судами Хмельницької області спорів, що виникають із земельних правовідносин за період з 2013 року до першого півріччя 2014 р. [Текст] // Поточний архів Апеляційного суду Хмельницької області за 2014 рік; Ухвала Апеляційного суду Хмельницької області від 31.03.2014 р. у справі № 683/901/13–ц (провадження № 22–ц/792/641/14) за позовом ОСОБА_2 до ОСОБА_1, Великочернятинської сільської ради та Старокостянтинівської районної державної адміністрації про скасування рішення, державного акту, свідоцтва про власність [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38224558>.

Так, у справі № 924/705/14 рішенням Хмельницького господарського суду від 27.08.2014 р., залишеним без змін Постановою Рівненського апеляційного господарського суду від 01.10.2014 р., відмовлено у позові заступника прокурора м. Хмельницького в інтересах держави до Хмельницької міської ради, м. Хмельницький, (відповідач 1) та до ОСОБИ_1, м. Хмельницький, (відповідач 2) про визнання незаконними та скасування рішень сесії Хмельницької міської ради. При прийнятті рішення судом враховано, що прокурором не значено, як саме порушено права держави спірними рішеннями та які докази про це свідчать; спірні рішення відповідачем 1 прийнято з метою надання відповідачу 2 можливості оформити в передбачений законом спосіб права власності на об'єкти, придбані останнім відповідно до договору купівлі-продажу. Таким чином, суд прийшов до висновку, що спірні рішення відповідачем 1 прийнято у межах його компетенції відповідно до вимог норм чинного законодавства³⁶.

³⁶ Рішення Господарського суду Хмельницької області від 27.08.2014 р. у справі № 924/705/14 за позовом заступника прокурора м. Хмельницького в інтересах держави до Хмельницької міської ради, ТОВ «Діамантовий берег» про визнання незаконними та скасування рішень сесії Хмельницької міської ради № 66 від 25.12.2013 р., № 65 від 30.04.2014 р. [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40275241>; Постанова Рівненського апеляційного господарського суду від 01.10.2014 р. у справі №924/705/14 за позовом заступника прокурора м. Хмельницького в інтересах держави до Хмельницької міської ради, Товариства з обмеженою відповідальністю «Діамантовий берег» про визнання незаконними та скасування рішень сесії Хмельницької міської ради № 66 від 25.12.2013 р., № 65 від 30.04.2014 р. [Електронний ресурс] Єдиний державний реєстр судових рішень. — Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40914486>.

Костяшкін Іван Олександрович
(*Kostiashkin Ivan*) — завідувач кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького університету управління та права, кандидат юридичних наук, доцент (глава 1, параграф 1.3 спільно з К. П. Пейчевим; глава 2, параграф 2.1).

Сфера наукових інтересів — проблеми земельного права, захист земельних прав.

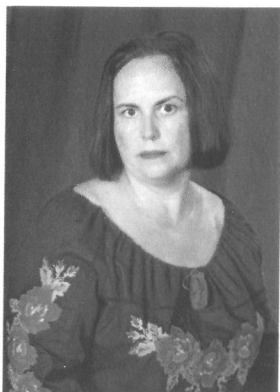
Навчальна діяльність — земельне право.

Пейчев Костянтин Прокофійович
(*Peychev Kostyantyn*) — доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент (глава 1, параграф 1.1 спільно з Т. Є. Кагановською, параграф 1.3 спільно з І. О. Костяшкіним; глава 2, параграф 2.3; глава 3, параграф 3.1).

Сфера наукових інтересів — правове регулювання обігу земельних ділянок, аграрне право, природоресурсне право, ринок нерухомості.

Навчальна діяльність — екологічне право, земельне право, аграрне право, особливості правового регулювання обігу земельних ділянок.

Чудик-Білоусова Надія Іванівна
(*Chudyk-Bilousova Nadiia*) — професор кафедри трудового, земельного та господарського права Хмельницького університету управління та права, кандидат юридичних наук, доцент (глава 2, параграф 2.4).

Сфера наукових інтересів — проблеми договірного регулювання відносин у сфері соціального забезпечення.

Навчальна діяльність — право соціального забезпечення, екологічне право.

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Вістьак Марія Ярославівна
(*Vistak Mariya*) — асистент кафедри трудового, аграрного та екологічного права Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат юридичних наук (глава 1, параграф 1.2; глава 2, параграф 2.2; глава 3, параграф 3.2). Сфера наукових інтересів — теорія трудового права, проблеми імплементації міжнародно-правових актів про працю в національне законодавство України.
Навчальна діяльність — трудове та соціальне право.

Жолнович Оксана Іванівна
(*Zholnovych Oksana*) — доцент кафедри трудового, аграрного та екологічного права Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат юридичних наук, доцент (глава 2, параграфи 2.5, 2.6). Сфера наукових інтересів — теорія трудового права, екологічне право, охорона праці.
Навчальна діяльність — екологічне право, трудове право.

Кагановська Тетяна Євгеніївна
(*Kaganovska Tetiana*) — декан юридичного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (глава 1, параграф 1.1 спільно із К. П. Пейчевим). Сфера наукових інтересів — адміністративне право.
Навчальна діяльність — адміністративне право.

Навчальне видання

Серія «Навчання альтернативному врегулюванню спорів
як способу забезпечення прав людини»

ВИРІШЕННЯ СПОРІВ У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Навчальний посібник

Відповідальний за випуск — *Ю. В. Білоусов*

Редактор — *Подольнчук О. В.*

Комп'ютерне складання — *Якимішин О. Я.*

Комп'ютерне верстання — *Стрихар А. М.*

Дизайн обкладинки — *Стрихар А. М.*

Підписано до друку 01.08.2015. Формат 60x80/16.
Гарн. Times New Roman. Обл.-вид. арк. 8,7. Зам. № 112
Друк офсетний. Папір офсетний № 1. Тираж 300 прим.

Хмельницький університет управління та права
вул. Героїв Майдану, 8, м. Хмельницький, 29013
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 2105 від 21.02.2005 р.